

קבוצת מיקוד בנושא מחקר קיימות עירונית במזרח ירושלים

28 מאי 2015 | 13:00 – 16:00 | מתנ"ס צור באהר

פרויקט "קיימות עירונית" במכון ירושלים לחקר ישראל, הפועל ממאי 2013, מחפש בהתנהגות האנושית פתרונות להשגת סגנון חיים איכותי ומקיים ותוצרו הסופי יהיה מקבץ המלצות מדיניות לקידום שינויי התנהגות לשם השגת אורח חיים מקיים בערים

כחלק מהפרויקט נערכו התנסויות מעשיות הבאות לבחון את עקרונות הקיימות בשטח ובמסגרת התנסויות אלו חברו צוות הפרויקט לצוות חברת קומיוניטי, ונערכה קבוצת מיקוד שמטרתה הייתה להבין ולחקור את תפיסות הקיימות בקרב נשים מהמגזר הערבי בירושלים.

מספר משתתפות: 11 נשים.

מנחה: ריהאם ג'אבר.

תרגום: ספאא אליען מוסא.

תיעוד וסיכום: סמאח מסארווה ואורית גולן.

1. רקע:

הנשים – רובן תושבות שכונות צור באהר ואום טובא בדרום מזרח ירושלים. כולן מוסלמיות ומגדירות את עצמן דתיות. רובן המכריע נשואות ואמהות.

עד 1967 היו שכונות מזרח ירושלים כפרים, ולא שכונות עירוניות. תושבי חלק מהשכונות מגדירים גם כיום את שכונות מגוריהם ככפרים, אם כי מבחינה מוניציפאלית הן שכונות בירושלים, כמו גם מבחינת צפיפות ורצף שטח בנוי. הגדרה זו (כפר) אופיינית במיוחד לשכונות צור באהר ואום טובא, בהן לבתים רבים יש אדמה בקרבת הבית, או באזורים מרוחקים יותר.

נושא הקיימות במזרח ירושלים הוא נושא חדש-ישן. מקור האוכלוסייה הירושלמית הוא תמהיל של תושבי העיר העתיקה שיצאו מהחומות, תושבי נפת חברון לשעבר, חלקם בדואים, ותושבי השכונות הירושלמיות מעבר לגדר שנכנסו אליה מצפון וממזרח, בעיקר בשל בניית הגדר. מתוכם חלק גדול מהאוכלוסיה בעל מורשת כפרית מסורתית שחיה בעבר הלא רחוק, מכורח המציאות והמסורת הפלאחית, באורח חיים שאנו מגדירים היום כמקיים. בעשורים האחרונים, התרחקה האוכלוסיה מהקשר לסביבה הטבעית והחקלאית. שיח הקיימות כאורח חיים או כמונח המתחדש לא היה נוכח כמעט, בקרב הנשים ובכלל. בשנים האחרונות אנו עדים, לפעילות קהילתית-סביבתית ענפה ומרשימה, בעיקר בקרב הנשים בשכונות הנ"ל. אלו הנשים שהתעוררו להבנת חשיבות הקשר בין הקהילה המקומית והצורך הבוער לטיפול וטיפוח בר קיימא של הסביבה הקרובה, על שלל האתגרים הפיזיים, החברתיים והפוליטיים הקיימים.

ההיענות ורמת היוזמה של הפעילות הסביבתיות המזרח ירושלמיות הן תופעה שלא נתקלים בה תדיר, אם בכלל. סביר להניח שזהו שילוב של עוצמת הצורך בשינוי בשל המצב הסביבתי החמור בשכונות, המצב האישי של פניות יחסית בזמן ורצון להתקדם אישית וכן השיח הסביבתי הציבורי המתפתח בחברה הערבית ופוגש במרחב הכפרי מקרוב.

חלק מהנשים בקבוצה היו נשים פעילות ומובילות של הפרויקטים הסביבתיים בשכונות, נשים החשופות לנושא הקיימות, לומדות אותו לעומק ומסגלות לעצמן אורח חיים בהתאם.

נשים נוספות הגיעו ללא רקע מעמיק בקיימות והביעו דעתן באופן חופשי, כשרעיונות הקיימות עולים גם מהן, בהתאמה למסורות העבר שהן מכבדות ומכירות כמורשת עבר ובהתאמה לנושאים השונים שעלו מהפעילות הסביבתיות, תוך כדי המפגש.

2. מטרת ומתודולוגיה:

- הרקע לבחירת הקבוצה ותיאור הגיוס – המטרה היתה ליצור קבוצת מיקוד הטרוגנית של נשים פעילות במיזמים הסביבתיים, שנושא הקיימות מדובר אצלן באופן שוטף, וכאלה שלא נחשפו לנושא כלל. החלוקה היתה כמעט שווה (מחצית פעילות ומחצית שאינן). ההזמנה המקורית יצאה לפורום הקיימות של פרויקט הקדרון, תוך בקשה מכל אחת מהנשים הפעילות להזמין אישה נוספת, שאינה פעילה. על מנת ליצור מפגש בו יהיה נוח לדבר בפתיחות, ביקשו הנשים לשמור על הפרדה מגדרית ולא להזמין גברים.

- בניית השאלות – את השאלות בנינו מתוך ניסיון לקבל תמונה המשקפת שלושה נושאים מרכזיים בחיי היום יום במזרח ירושלים: מאפייני הקהילה המקומית, דפוסי צריכה וקשר למרחב הציבורי.

למרות המגבלות המובנות במפגש חד פעמי ניסינו לקבל התייחסות לכל אחד מהתחומים.

אתגרים ומגבלות – הקבוצה הקטנה, במפגש יחידי שקיימנו, בודאי אינה מייצגת, אך נותנת פתח לחשיבה ולשאלת שאלות נוספות לגבי האוכלוסייה הפלסטינית במזרח העיר.

קיווינו ליצור קבוצה הטרוגנית יותר, אך מגבלות טכניות שונות יצרו קבוצה הומוגנית יחסית, של נשים תושבות שתי שכונות קרובות. יתרון של הקבוצה ההומוגנית היה בדיבור החופשי ובמענה פתוח יחסית.

הנשים התקשו להישאר לאורך כל המפגש ובשעה האחרונה נותרו כ-שש נשים.

הקדמה והסבר למשתתפות –

המחקר מטעם מכון ירושלים, מחקר מדיניות לגבי אורח חיים עירוני, איך ניתן לשפר את חיינו ותחומי העניין שלנו.

מחקר זה בוצע בכמה מקומות בארץ. ומטרת המפגש הזה לקבל תמונה על מה שקורה במזרח ירושלים.

כל מידע שיעלה במפגש זה הינו סודי ואנונימי ולצרכי מחקר בלבד.
ככל שהתשובות אמיתיות וכנות יותר, זה יעזור יותר לקבל מידע מדויק.
נושא קיימות קשור לתרבות שלנו.
אין כאן נכון ולא נכון. כל מידע יתקבל בברכה.

3. נקודות שעלו במפגש:

תפיסת הקיימות -

נסו להגדיר מהי קיימות.

ההגדרות שעלו:

- קיימות זה המשכיות באותו מצב ללא כל שינוי.
- שימוש במשאבי הטבע, רק לפי הצורך, ולהשאיר משאבים לדורות הבאים. לא לצרוך את כל המשאבים.
- המשכיות החיים לכמה שיותר זמן תוך שמירה על הסביבה ועל אורח חיים שיייע לדור הבא להמשיך לחיות.
- קיימות מלשון קיים. שהמשאבים ימשיכו להתקיים.
- החברה שלנו נמצאת בהתפתחות מתמשכת, בזכות הטכנולוגיה. הכול השתנה. הטיוולים השתנו, כלי התחבורה, דפוסי הפנאי. התפתחות זה דבר חיובי, בתנאי שהדורות הבאים לא יושפעו לרעה. חייבים להשאיר להם משאבים.
- קיימות=המשכיות. הכל קשור למודעות. כמה מודעות יש לנו וכמה אנחנו משקיעים כדי לפתח ולהעמיק אותה.

תיאור עמדות בנושאים שונים.

צריכה (ביגוד):

- אני לא זורקת בגדים. הילדים הקטנים לובשים את בגדי הילדים הגדולים. אני לא מבזבזת כסף על בגדים חדשים.
- חולצה ישנה שדהתה או נקרעה ויש בה כפתורים, אני אוספת את הכפתורים בקופסה ומשתמשת בהם לחולצות או בגדים אחרים לפי הצורך.
- אם אני קונה מכנסיים חדשים והרוכסן מתקלקל, אני לא זורקת את המכנס. אני שולחת לתופרת לתיקון שעולה לי רק 5 ש"ח. כנ"ל אם אני צריכה להפוך מכנס ארוך למכנס קצר.
- בגדים בהשוואה בין עבר לעתיד. בעבר בנות היו מחדשות בגדים של אמהות וככה נשמרה מסורת. היה חיבור בין שני הדורות. זה לא רק בבגדים, זה גם ברעיונות. בגדים יכולים לחבר בין ישן וחדש. הבת שלי לובשת את השמלה שסבתי לבשה לפני

- המון זמן, אני רק עושה תיקונים לבגד, והוא נהיה חדש. אני יכולה להעביר אותו לחברה שלי ולא רק לבנות.
- האופנה הפלסטינית משתמרת. שמלה מסורתית עד היום היא באופנה.
- בגדים הינם דבר חשוב ביותר לבני אדם. חשוב לנו להיראות טוב מבחוץ. זה משקף את האישיות שלנו. בגדים הם בעלי ערך. חשובה הצורה והמראה. מביע את הנשיות ואת האנושיות.
- יש קשר עם נושא הקיימות בכל הקשור לשיווק ואופנה. פרסומות משנות את תפיסת האנשים ופוגעות בסביבה. אנשים רודפים אחרי מותגים ובתי אופנה. האופנה משתנה מדי שנה ובכדי לא להרגיש שונה מאחרים אני חייב לקנות בגדים חדשים ואופנתיים.

כל כמה זמן אתן קונות בגדים?

- כל חודש – חולת שופינג.
- בכל אירוע.
- בסוף עונה.
- לפי הצורך.

אם את בקניון, איך את קונה? מתכננת מראש?

- לפי הצורך. קונה לילד הגדול כי ממילא הקטנים ילבשו את זה. אני והאחיות גם מעבירות בגדי ילדים אחת לשניה.
- אני קונה רק לאירועים וחגים. חייבת חדש.
- לחג חייבים לקנות בגדים חדשים.
- אם יש בגדים חדשים שלא נלבשו אז אין צורך לקנות חדש אפילו אם לחג.
- יש אנשים שזורקים בגדים חדשים שעוד לא נלבשו.

האם בחברה שלנו מקובל ללבוש בגדים יש שניה?

- כן, רק מקרובים או מכרים. אבל אני לא קונה יד שניה.
- יש אנשים מסביבי שכן קונים יד שניה.
- אני לא נותנת בגדים ולא מקבלת מאף אחד. לא נעים לי לראות את הבגדים שלי על אחרות.
- משפחה עניה או נזקקת, או שהאבא קמצן כן קונים יד שניה.
- בזמן המלחמה בעזה שלחנו בגדים משומשים כתרומה. אבל הוספנו גם חדשים. את המשומשים תיקנו וגיהצנו והחדשים כדי שירגישו טוב.

ריהוט יד שניה:

- החברה שלנו היא חברה עניה בדרך כלל או בינונית. לא כולם יכולים לקנות ריהוט חדש ויקר. במיוחד כאשר ישנו ריהוט יד שניה באותה איכות. רק להוסיף קצת אביזרים וכך הוא הופך לכמו חדש.
- נהוג לרהט בית עם החתונה.
- גיסי התחתן לא מזמן וזה מה שהוא עשה (קנה יד שניה). הכלה הסכימה למרות שזה לא מובן מאליו. רק 2-5% מהכלות מסכימות לדבר כזה. אלו בדרך כלל בחורות

- שגדלו בתנאים קשים. במקום לקנות ריהוט ב30,000 ש"ח הוא קנה ב5000 ש"ח ואת שאר הכסף הוא שילם לאולם, שמלת כלה וכו'.
- יש אנשים שכל הזמן מחדשים ומחליפים. החלפת ריהוט בתדירות גבוהה. אז הריהוט שהם מוכרים יכול להיות במצב טוב למרות שהוא יד שניה.
- בדרך כלל קונים ריהוט יד שניה משכם, בית לחם, ראמאללה, בית עווא. אין בירושלים.
- הריטים משומשים של יהודים יקרים יותר מחדשים, יש חנויות יד שניה בתל אביב. אבל זה יקר יותר מריהוט חדש בשטחים. כי זה בדרך כלל ריהוט עתיק בעל ערך.
- ניתן לרפד מחדש את הריהוט וכך להקנות לו מראה חדש.
- גם הריטים חדשים לא מחזיקים מעמד. הבן שלי קנה חדר שינה חדש ואחרי שנתיים נאלץ להחליף אותו כי המיטה נשברה.

ציוד וריהוט לתינוקות:

- אני קיבלתי את הריהוט והציוד לתינוקות מאחרים ולכן אני מעבירה לאחרים.
- ניתן גם להעביר לגני ילדים.
- בתחום הזה זה מקובל כמעט על כולם.

מוצרי החשמל:

- כיום אינם באיכות של פעם. כנראה שעשים את זה בכוונה כדי שנקנה יותר.
- גם למדיחי הכלים וגם למיקרוגל יש תוחלת חיים קבועה מראש. לא ניתן לתקן כי זה עולה הרבה אז עדיף לקנות חדש.
- מדיח הכלים שלנו התקלקל אז שמנו אותו בבית עד שעברה מכונית של ציוד יד שניה . הציעו לנו 10 ש"ח תמורת המכשיר.

למה הם קונים אותם אם לא ניתן לתקן?

- כי הם יכולים לפרק ולמכור חלקים.
- אסור להשתמש במיקרוגל ליותר מ3 שנים. מסיבות בריאותיות - את זה ראיתי בטלוויזיה.

חקלאות:

- אנחנו חיים בחברה חקלאית. הקשר לאדמה חשוב.
- לי יש אדמה בצור באהר עם עצי תפוח, דובדבן, רימונים, עגבניות, מלפפונים ועוד. לצד צמחי מרפא, שאני מחלקת למכרים, או לפעמים מוכרת כמו עלי דפנה. אני שותלת זעתר ומשתמשת בו לעסק המאפים שלי. אני אף פעם לא קונה. המשפחה שלי בראמאללה, משם אני מביאה עלי גפן. אני לא יכולה להגיע לאדמה לבד, אני מחכה לבעלי כדי לנסוע באוטו ביחד. לעבוד באדמה זה למסס את כל האנרגיה השלילית.

חשוב לחנך את הילדים לאהוב את האדמה.

- לי יש 3 דונם, אני בדרך כלל שותלת עגבניות. אוכלים מהן, מייבשים לחורף. אני מכינה זיתים, שמן זית שמה שנשאר אנחנו מוכרים. גם זעתר, אני טוחנת.

- לפני 30 שנה בעודי כלה טריה חמתי לקחה אותי למסיק זיתים, וזה מה שאני עושה כיום עם ילדיי וכלותיי.
- חמי אוהב אדמה, אני לא כלכך התלהבתי מזה בהתחלה כי הכול ניתן לקנות. אבל היום אני מאוד שמחה כי אין יותר טעים מלקטוף פרי ולאכול.
- יותר קל לקנות מאשר לגדל בבית.
- העבודה בשטחים – זה רק לפי חמולות. לא מערבבים.

איך אתם משקים?

- צינור.
- דלי.
- מי בור. הכי נקי בתנאי שיודעים להיפטר מהחיידיקים.

איך אתם מטפלים במזיקים?

- פונים למשרד החקלאות בחברון או בית לחם. במיוחד לקניית חומרים. ולבדיקת מי בור.

תקשורת:

- התרחקנו מאמצעי התקשורת הפשוטים של פעם, וכך איבדנו את האהבה.
- העידן הטכנולוגי מונע מפגשים ופוגע בקשרים חברתיים.
- אני לא עושה ביקורים. מדברת עם החברות בוואטסאפ.
- הטכנולוגיה הרחיקה אותנו מעקרונות הקיימות המקוריים. אנחנו דוחים או מוותרים על ביקורים.
- במקום אירועים משפחתיים – שולחים ברכה אלקטרונית ולא מגיעים.
- אין תקשורת בין הורים לילדים
- אני ממליצה להחזיר את הטלפונים הישנים. הטלפונים החכמים קלקלו את הכול, אפילו את הקשר בין הבעל לאשתו.
- למחשבים ניחים כיום אין צורך. הם הוחלפו באייפדים.
- יש לי חמישה ילדים לכל אחד מהם יש איפד ולפי טופ כדי שלא יקנאו ויריבו. זה משפיע על החיים שלהם.

לטכנולוגיה יש גם יתרונות –

יש לי עסק ואני עושה שיווק דרך הפייסבוק. מגיעה ללקוחות בצורה פשוטה יחסית וללא עלויות.

הרבה פרסום עסקי ברשתות החברתיות. הרבה פרסום של נשים לנשים.

מהיר ויעיל להודעות ועדכונים. שולחים עדכונים בוואטסאפ לגבי הרבה דברים

משתמשות הרבה בגוגל טרנסלייט – עוזר עם העברית והאנגלית .

יש מידע זמין כל הזמן

רעיונות עוברים מהר

רואים עולם. יודעים מה קורה בח"ל

- אדם אחראי יודע איך להשתמש בסמארטפון ואיך לנצל את היתרונות.
- סמארטפון זה המצאה נכונה, לא סתם המציאו אותו. פשוט תלוי איך משתמשים.
- כוח בעבודה קהילתית. החברים בחו"ל נחשפים לעשייה שלנו, אפילו חברים מלבנון.
- בני דודים נותנים פידבק חיובי לעשייה וחיזוק הקהילה. אבל לא קיבלתי משם רעיונות כי יש לנו אופי שונה.

יש קשר עם קרובי משפחה במדינות ערב שבלי הטכנולוגיה אי אפשר היה להיות בקשר איתם. הם נותנים לנו מרחוק פידבק חיובי על המצב שלנו כאן. בישראל מאפשרים עשייה קהילתית. במדינות ערב זה אחרת, שם יותר קשה.

זה חיובי ושלילי בו זמנית – צריך להיות אדם אחראי כדי לנצל את היתרונות.

- אני צריכה לעבוד על עצמי אבל יש לי בעיה עם הילדים. הם נחשפים לתרבות שבחוץ שמתנגשת עם החינוך שהייתי רוצה. הילדים כופים את התרבות עלי. הם מושפעים מהאינטרנט והפייסבוק, מחבריהם מבית הספר. ואני לא יכולה לשלוט בזה.
- צריך שכל אחת תצא מכאן עם רעיון קטן לשינוי.
- צריך להעביר רעיונות לעוד אנשים. יש לנו השפעה.
- במתנ"ס יש הרצאות טובות שמעלות את המודעות. כאן אני גם מכירה אנשים חדשים ויוצרת קשרים. גם היום קיבלתי מידע חדש.

קניות -

איפה אתן עושות קניות?

- ראמאללה.
- בית לחם
- רשתות מזון ישראליות: רמי לוי, אושר עד. תלוי במבצעים.
- יש חנות מוצרי מזון בשכונות שלפעמים יש שם מבצעים. מתעדכנות בפייסבוק על המבצעים.
- לא משנה של מי החנות ואיפה היא משנים המבצעים.
- סופר פארם.
- חשמל – רק בחנויות של יהודים, מחסני חשמל למשל. כי יש אחריות. וכי אין להעביר מוצרי חשמל משטחי הרשות.
- בגדים: ראמאללה, קניונים, בית לחם, חברון.
- קניות באינטרנט: לא הרבה. יש סיכון.
- יש מישהי מהשכונה שפתחה קבוצת וואטסאפ והיא קונה דברים מה- EBAY ומציעה למכירה בקבוצה. יש לה קבוצה של כ-300 נשים.
- קבוצות רכישה באמצעות הוואטסאפ. של נשים שמתארגנות וקונות ביחד. קוסמטיקה, כלי בית, בגדים, קינוחים.
- מסוכן להזמין באינטרנט זה יכול להיות ממכר
- היו רוצות קניון בשכונה. שאפשר ללכת למקום אחד קרוב לקנות הכל.

אם יש מבצעים אתן קונות יותר? אפילו אם אתן לא צריכות?

- כן. אם יש מבצע אני קונה. בדרך כלל בבית לחם, ירושלים, וראמאללה.

- אני קונה בסוף עונה לשנה הבאה. בגלל המחיר, במקום לקנות בתחילת עונה במחיר כפול. וזה משנה לי מכיוון שיש לי שמונה ילדים.

השפעת עושר על קיימות:

- עשירים לא מתעניינים בקיימות. לא חושבים לתקן, זורקים וקונים חדש.
- לא משנה מצב כלכלי, זה תלוי בבן אדם. גם אם יש לי כסף אסור לי לקנות כשאני לא צריך. זה עניין של מודעות.
- חייבים להסתפק במה שיש, להיות מרוצים ולא להסתכל החוצה.
- אני לא מתעניינת במותגים. העיקר שיהיה משהו יפה וימצא חן בעיני.
- יש אנשים שתמיד בוחרים ביקר יותר גם אם יש יותר זול באותה איכות.
- אני עושה רשימת קניות מראש. מוסיפה את מה שאני זוכרת אחר כך. אני עושה קניה מרוכזת אחת לחודש. גם ממתקים, ומחלקת את זה לילדים לאורך כל החודש.

תחבורה

איך אתם נוסעים לבית לחם ולרמאללה?

- לבית לחם באוטו. לראמאללה באוטובוס (בגלל המחסום).
- מעט מאוד נשים נוסעות באוטובוסים לבית לחם.
- בעיקר סטודנטים משתמשים בתחבורה ציבורית (ביר זית ובית לחם).

תחבורה בשכונה –

אמורה להגיע פעם בשעה. זה הרבה זמן. מאחרים דקה וצריכים לחכות שעה. צריך יותר תדירות של אוטובוסים.

האוטובוסים הם גדולים וזה מסורבל – חלק מהזמן הם ריקים.

המסלול של האוטובוסים בעייתי. הרחובות צרים ותלולים. אוטובוס יכול לנסוע רק ברחובות הראשיים ולא מגיעים לכל חלקי השכונה. וזה רחוק ותלול ללכת ברגל.

אם מישהו מחנה לא טוב – האוטובוס לא יכול לעבור. אנשים לא מתחשבים. אין חניות מסודרות ואנשים פשוט עוצרים את הרכבים שלהם. לא אכפת להם. מורגש בעיקר ליד קופות חולים וחניות. חייבים להעלות את המודעות. מי שגר קרוב שיבוא ברגל לקופת חולים

צפיפות שגורמת לאסונות ומפגעים.

לתלמידים מסכן ליד בית הספר. חייבים מלווה לתלמידים שיעזור להם להגיע להסעות. בחלק מהשכונות יש ובחלק אין.

- אני מציעה שתהיה חניה מוסדרת בתשלום. אז אף אחד לא יחנה ויחסום את התנועה.

מוניות – משתמשים הרבה במוניות בתוך השכונות והחוצה.

באום טובא – יש מיניבוס קטן שמחכה לאוטובוס ומפזר בשכונה.

לא הולכים מספיק ברגל

- אין צורך שלכל פרט במשפחה יהיה אוטו.
- אני נוסעת עם הבעל, לקניות, לטיולים ובילויים.
- אוטו חשוב רק לאישה עובדת.

אם האישה עובדת ויש לה אוטו, והיא זאת שמסיעה את הילדים ועושה קניות. אין צורך ברכב נוסף למשפחה. אלא אם הבעל צריך לעבודה שלו גם. צריך לזכור שאין מספיק חניה וצפוף מאוד בשכונה

מתקנים מכוניות אצל מכונאי רכב במזרח ירושלים.

- יש מקום מיוחד בג'בל אלמוכבר לשם מעבירים את חלקי המתכת והחילוף של מכוניות. ומשם מייצאים לחו"ל.

מרחב ציבורי:

- המצב לא קל. ישנם אתגרים. צריך כוח רצון ותמיכה.
- אני מקווה שהילדים וכל העם יחיה יותר טוב- פחות קשה.
- שינויים: רוצה קניון בצור באהר, יותר קרוב וקל.
- אין מסלולי לאופניים.
- אין מקומות משחק ציבוריים - ניתן לשחק רק בסימטאות.
- אני אחת מרבים מתושבי השכונה – לא יכולה לשנות את כולם. צריכה שיצטרפו אלי עוד הרבה כדי להוביל שינוי. כדי שלאנשים יהיה אכפת.

יש בשכונה מיכלי מיחזור?

- בצור באהר - יש אחד לנייר, ואחד לבקבוקים.
- אני שמה את הלחם המיותר בשקית, ותולה את השקית על מיכל האשפה, אנשים לוקחים לתרנגולות וכבשים. אותו דבר עם עצמות, לחתולים. כך שומרים על ניקיון כי חתולים לא מתקרבים לשקית שיש בה נייר. לכן חשוב להפריד.
- בשכונות אחרות – אין מתקני מיחזור

פחי אשפה –

רק מיכלים גדולים בכמה נקודות בשכונה. צריך לנסוע עם האשפה באוטו לפח או לעלות רחוק. אזור הפח מלוכלך ולא מפנים מספיק.

תחושת שייכות. למשפחה? לחמולה? לשכונה?

- לשכונה. אני רוצה לייצג אותה הכי טוב שיש.
- תלוי למי אני אומרת את זה. אם זה למישהי מבית לחם אז אני אומרת שאני מירושלים, ואז יורדת לאט לאט לשם השכונה.
- אני שייכת רק לבית, למשפחה ולבעל.

4. סיכום המפגש: ממצאים, תובנות והמלצות להמשך

הנשים העלו נקודות פרקטיות הנוגעות לחיי היומיום שלהן ושל הקהילה. יש תחושה כי המושג מרחב ציבורי אינו ממש מובן להן ואינו חלק מהשיח שלהן. הקהילה שהן מרגישות חלק ממנה היא קודם כל המשפחתית ואח"כ השכונתית. ההשפעה שלהן על הרגלי הצריכה בבית היא משמעותית. הן עורכות קניות בשכונות וברושלים אך בעיקר בערי הלווין הפלסטיניות, שם גם מרכזי ההשכלה והבילוי. נראה כי הבשלות לשיתוף רכוש מעבר למתחם המשפחתי-חמולתי עוד רחוקה. שימוש במוצרי יד שנייה מקושר בעיקר למצב סוציו אקונומי נמוך וההקשר שלו לסביבה עוד לא נעשה. העבודה הרשתית שלהן הולכת ומתרחבת למגוון תחומים. משיווק ועד קבוצות רכישה. הן מעודכנות טכנולוגית ויודעות להשתמש ביתרונות של המדיה.

- תובנות -

היו חששות להגיע למפגש, אך מי שהגיעה ענתה ושיתפה בפתחות רבה. השאלות עניינו ואתגרו את הנשים שאינן מעוררות בנושאי סביבה ואינן פעילות בפרויקטים קהילתיים-סביבתיים רשמיים. על אף הקשיים הבלתי נסבלים בהן הן נתקלות, לא עלה הנושא של המרחב הציבורי בצורה המדגישה את הסוגיות הפוליטיות. מה שכן עלה, היה הצורך והרצון העז לנורמליזציה בחיי היום יום, המתבטא בשאיפה למרכזי קניות מכובדים (קניון) בשכונה עצמה, תחבורה מוסדרת, שטחים ציבוריים, טיפול באשפה.

- ממצאים חדשים/מפתיעים

החיבור הרשתי והנכונות לשימוש בטכנולוגיה, כולל פתיחות למודלים של קבוצות רכישה ושיווק אינטרנטי.

הרצון ל"נורמליזציה", השאיפה לחיים בני קיימא ולשיפור סביבתי.

צריכה על פי שיקולים כלכליים בלבד. הפוליטיקה האזורית והחמולתית בצד.

המלצות להמשך:

1. תהליכים קהילתיים הם מנוף מרכזי וכמעט יחידי להנעת תהליכים בקהילות. יש לבנותם בשלבים, ברגישות רבה. הם אלו שמביאים מעורבות אזרחית ומקדמים שינויי התנהגות ונורמות ברמה מקומית, מקלים על "קבלה על עצמי" של התנהגויות ביתיות, משל טיפול בפסולת או צריכה.

2. יש לעבוד בקבוצות ממוקדות על-פי חלוקה לשכונות. לייצר הצלחות קטנות ומשם להתרחב, גם בשל מרכיב זהות מקומי שמחזק את הגדרת עצם ה"קהילה", הערבות והאחריות על הסביבתי, שהוא משותף וציבורי.
3. להעביר כמה שיותר ידע וניסיון בעזרת ליווי אישי המעביר גם אווירה וצורת חשיבה, יחס כזה בונה מנהיגות מקומית שיכולה להוביל שינויים.
4. החסמים עשויים להיות הרקע הפוליטי והטלת האחריות על העירייה כמו גם מחסום השפה. הנושא המגדרי הוא גם מחסום, בעיקר בשל הפרדה בין המגדרים אצל צעירים.
5. יש לעבוד ברגישות מול המסורת והסדרים החברתיים הקיימים. יש לעבוד עם אנשים מקומיים, בשפה הערבית בלבד. אין לשלב פרויקטים ממערב וממזרח העיר מלכתחילה, אלה להבנות שיתופי פעולה בצורה איטית, תוך קבלת הסכמות לכל שיתוף פעולה.
6. הצלחות – פרויקט הקומפוסטציה הבייתית, חינוך סביבתי בבתי הספר, גינות קהילתיות, הכשרות בנושאי סביבה.